

РЕЗЮМЕ

Маколада қорақалпоқ халқ педагогикасида кичик ёшдаги болаларнинг мантикий фикрлашини ривожлантиришда топишмоқларнинг аҳамияти ва ёшларнинг фикрлаш қобилиятини, изланувчанлигини, топқирлигини оширишда топишмоқларнинг ўрни ҳақида сўз боради.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается роль загадок в развитии логического мышления детей раннего возраста в каракалпакской народной педагогике и роль загадок в развитии мышления, любознательности и изобретательности подрастающего поколения.

SUMMARY

The article examines the role of riddles in the development of logical thinking of children in the Karakalpak folk pedagogy and the role of riddles in the development of thinking, curiosity and inventiveness of young generation.

ДАРСДАН ТАШҚАРИ МАШҒУЛОТЛАРДА ТАЛАБАЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛ ФУҚАРОЛИК КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ БЎЛАЖАК КАСБИЙ МУВАФФАҚИЯТ ОМИЛИ СИФАТИДА

Т.Жалиев – тадқиқотчи

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Таянч сўзлар: ижтимоий фаол фуқаролик компетентлиги, муваффақият кўрсаткичлари ва омиллари, билим, кўникма, малака, касбий фаолиятнинг муваффақияти, фаолиятнинг кадрият асослари, муваффақиятга эришиш стратегиялари.

Ключевые слова: социально активная гражданская компетентность, показатели и факторы успешности, знания, умения, навыки, успешность профессиональной деятельности, ценностная основа деятельности, стратегии достижения успеха.

Key words: socially active civic competence, indicators and factors of success, knowledge, skills, qualification, success of professional activity, value basis of activity, strategies for achieving success.

Замонавий шароитларда ижтимоий фаол фуқаролик компетентлиги инсоннинг бутун ҳаёт йўлини белгилайди: жамиятга қўшилиш, бандлик имкониятлари, касбий фаолият муваффақияти ва бошқалар, кўплаб тадқиқотлар ижтимоий фаол фуқаролик компетентлиги касбий компетентликнинг таркибий қисми эканлигини аниқлади. Бизнинг таърифимизга кўра, «мутахассиснинг ижтимоий фаол фуқаролик компетентлиги – раҳбарлар билан ижрочилар ролида ва ижрочи билан раҳбар ролида ўзаро муносабатларида унинг қобилиятлари, билимлари, кўникмалари ва самарали ўзаро таъсир қобилиятлари мавжудлиги; жамоада нормал ижтимоий-психологик иқлимни шакллантириш ва сақлаб қолиш қобилияти».

Ҳар қандай соҳада одамлар билан ишлайдиган профессионал ижтимоий муносабатлар тизимига киритилади ва у бунга қанчалик яхши тайёрланса, унинг касбий фаолияти шунчалик муваффақиятли бўлади. Шундай қилиб, ижтимоий фаол фуқаролик компетенцияси касбий маҳоратнинг энг муҳим шартларидан бирига айланади ва мутахассиснинг мураккаб характеристикаси бўлиб, касбий фаолиятда унинг муваффақиятини таъминловчи ижтимоий ва коммуникатив қобилиятларнинг ривожланиш даражасини акс эттиради.

Р.Гарольд мутахассиснинг ижтимоий фаол фуқаролик компетентлиги учун зарур бўлган бир қатор қобилиятларни ажратади. Булар лидерлик сифатлари, ўзаро таъсир қобилияти, зиддиятларни бартараф этиш, ҳамкорлик билан шуғулланиш ва ижтимоий фаолиятдир [6].

Тадқиқотчиларнинг фикрларини таҳлил қилиш (А.А.Деркач, Ю.И.Емельянов, И.А.Зимняя, Н.В.Кузьмина, Г.И.Марасанов, А.К.Маркова ва бошқалар) ижтимоий фаол фуқаролик компетентлиги профессионал тушунчасини бирлаштирадиган ажралмас интегратив шахсий таълим, ҳаракат учун қўлланма сифатида ҳаётнинг турли соҳаларида профессионал билим, ўз-ўзини аниқлаш қобилияти, ижтимоий технологияларни амалга ошириш қобилияти эканлигини кўрсатади.

Замонавий олий таълим муассасининг (ОТМ) муҳим вазифаси ижтимоий етук, фаол шахсни тарбиялашдир. Таълим тизимини белгиловчи асосий ҳужжат «Таълим тўғрисида»ги қонундир. Унинг янги таҳририда биринчи марта тарбия биринчи ўринга қўйилади ва таълим-тарбия ишлари ўқув дастурлари мазмунини орқали ҳам, дарсдан ташқари вақт давомида ҳам таълим жараёнида амалга оширилиши лозимлиги тартибга солинади.

ОТМда ўқув жараёнининг органик қисми сифатида дарсдан ташқари ишларнинг муҳим аҳамияти ҳам назарий тадқиқотлар, ҳам эмпирик кузатишлар орқали асослаб берилади.

Ўқитувчилар таълим жараёни ўқув жараёнига тенг эмаслигини таъкидлайдилар. У талабаларнинг дарсдан ташқари вақтлардаги ижтимоий ва ижодий фаолиятини ҳамда ОТМдаги кундалик ҳаётининг амалиётини ўз ичига олади. Агар асосий касбий компетенцияларни шакллантириш таълим мақсадлари сифатида қаралса, бу мақсадларга нафақат академик фанларни ўрганишда, балки ОТМ ҳаётини ташкил этишнинг ўзи ҳам эришилишини назарда тутиш лозим. Шунинг учун ҳам ОТМ фаолиятининг энг муҳим тамойили талабаларнинг ижтимоий ва касбий компетенцияларини ривожлантириш мақсадида ўқув ва дарсдан ташқари машғулотларни синтез қилувчи ягона ижтимоий-маданий муҳитни қуришдир [1:59].

ОТМда дарсдан ташқари ишларда ижтимоий фаол фуқаролик компетентлигини самарали шакллантириш учун қуйидаги тамойиллардан фойдаланиш лозим:

- талабанинг муҳим ижтимоий фаолиятга қўшилиши;
- референт гуруҳ учун талабанинг ҳаракатлари натижаларини намойиш этиш;
- талабанинг ижтимоий ролини ўзгартириш;
- етакчи мотивацияни ҳисобга олиш;
- муҳим шахснинг талаба шахсига таъсири [2:23].

ОТМда дарсдан ташқари ишларнинг асосий вазифалари:

- 1) талабаларнинг ахлоқий, маънавий ва маданий кадриятлари, эҳтиёжлари, жамиятда ахлоқий меъёр ва ҳулқ-атвор қоидаларини шакллантириш;
- 2) талабаларнинг фуқаролик позицияси ва ватанпарварлик онгини, ҳуқуқий ва сиёсий маданиятини шакллантириш;
- 3) самарали касбий фаолият учун зарур бўлган шахсий сифатларни шакллантириш;
- 4) талабаларнинг ўз-ўзини бошқаришнинг турли шаклларида фойдаланиб, жамоани бошқариш кўникма ва малакаларини кучайтириш;
- 5) талаба шахсини ўз-ўзини аниқлаш, ўз-ўзини тасдиқлаш ва ўз-ўзини англашга қўмаклашувчи ижодий, ақлий, маданий мулоқот муҳитини яратиш.

Сўнгги йилларда талабалар билан дарсдан ташқари ишларнинг муҳим йўналиши талабаларни жамоат фаолиятига жалб этиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бўлиб қолди. Ижтимоий иш талабаларнинг фаол ҳаётий позициясини рағбатлан-тиради ва фаол ижтимоий фуқаролик компетенциянинг шаклланиши ва ривожланиши учун оптимал шароит яратади [4:76].

Узоқ муддатли кузатишлар дарсдан ташқари ишларнинг фаол иштирокчиларининг натижалари шундан далолат берадики, улар жамоат ишларида

олинган кўникмаларни ўз касбий фаолиятларига ўтказиб, бирмунча муваффақиятларга эришганлар. Ижодий ёшлар уюшмаларининг қўллаб-қувватлаш ҳозирда катта лавозимларни эгаллайдилар ёки мукаммал мутахассислардир, раҳбарлари ва ишдаги ҳамкасбларидан яхши баҳо оладилар, баъзилари тадбиркорлик билан шуғулланиб, ўз бизнесини очганлар. Дарсдан ташқари тадбирларда иштирок этиш уларга ўз комплексларини енгишга, янги истеъдод ва қобилиятларни кашф этишга, мулоқот маҳоратини оширишга, низоли вазиятларни бартараф этиш, ҳаётий устуворликларни белгилаш ва умуман жамиятда ўз ўрнини топишга ёрдам беради [3:2].

Олинган маълумотлар шуни кўрсатадики, муваффақиятга эришиш мотивацияси машғулотлар давомида шаклланади, аммо дарсдан ташқари машғулотларда иштирок этаётган талабалар учун у биринчи йили намоён бўлади ва дарсдан ташқари ишларга жалб қилинмаган талабалар учун бу жараён секинроқ ва муваффақиятга эришиш мотивацияси уларнинг анча кичик сонидан намоён бўлади.

Шу билан бирга ОТМларда дарсдан ташқари ишларнинг ижобий томонлари билан бирга салбий томонлари ҳам мавжуд. Шундай қилиб, сўров натижалари шуни кўрсатадики, талабалар кўнгил очар фаолиятини афзал кўрадилар. Таклиф этилаётган иш шаклларининг кўпчилиги ОТМда таълим жараёнининг айрим йўналишлари мақсад ва мазмунига мос эмас.

Шундай қилиб, бўлажак мутахассисларнинг ижтимоий фаол фуқаролик компетентлигини шакллантириш учун дарсдан ташқари ишларни такомиллаштириш,

умуман тарбиявий ишларнинг шакл ва усулларини янгилаш зарур.

Дарсдан ташқари ишларнинг тизимлилиги ОТМда талабалар билан ишлашнинг мақсад, вазифалари ва тамойиллари ҳамда уни ташкилий-услубий қўллаб-қувватлаш механизмлари баён қилиниши лозим бўлган дарсдан ташқари ишларнинг ишлаб чиқилган яхлит концепциясининг таъминланганлиги билан берилади. Шу билан бирга, бу нуқтаи назардан «таъминлаш» атамаси моддий воситалар билан ишлаш маъносида эмас, балки таълим вазифаларини ҳал қилиш йўллари сифатида қўлланилади: масалан, ижтимоий фаол фуқаролик компетентлигининг шаклланишини келажакдаги касбий муваффақият учун асос сифатида таъминлаш [5:27].

Шу мақсадда ОТМда мувофиқлаштирувчи тузилмалар – бошқарув ёки ўқув-дарсдан ташқари ишларни ташкил этиш бўлимлари, ёшлар марказлари ва бошқалар ишини такомиллаштириш лозим. дарсдан ташқари ишларни ташкил этувчиларнинг самарадор-лигининг шартли уларнинг касбий компетентлиги, яъни талабалар билан ишлашнинг мақсадга мувофиқ ва хилма-хил турлари ва шакллари тизимини туза олишидир.

Хулоса қилиб айтганда, ОТМда «талаба - ривожлантирувчи таълим муҳити - дарсдан ташқари тадбирлар» тизимининг яратилиши ижтимоий фаол фуқаролик компетентлигини шакллантириш муаммосини ҳал этишга кўмаклашади ва пировардида ОТМ битирувчиларининг келажакдаги касбий муваффақиятларига олиб келади.

Адабиётлар

1. Деркач А.А. Развитие акмеологии: достижения, проблемы, перспективы. // Народное образование. №3. 2020. –С. 57-64.
2. Зимняя И.А. Компетентный подход. Каково его место в системе подходов к проблемам образования? // Высшее образование сегодня. 2006. № 8. –С. 20–26.
3. Исследование гуманитарных систем. Вып.1. Теория педагогической системы Н.В.Кузьминой: генезис и следствия / Под ред. В.П.Бедерхановой, сост. А.А.Остапенко. –Краснодар: «Парабеллум», 2013. –С. 90.
4. Сенашенко В.С., Конькова Е.А. Студенческие организации как инструмент формирования социально-воспитательной среды вуза. // Университетское управление: практика и анализ. 2011. №3. –С. 75-81.
5. Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентный подход. . –М.: // Высшее образование сегодня 2004. №8. –С. 26-31.
6. Harrold R. Curricular and Extra-curricular Work. // The Bulletin. 2002. March.

РЕЗЮМЕ

Мақола талабаларнинг ижтимоий фаол фуқаролик компетентлигининг шаклланиши битирувчиларнинг бўлажак касбий фаолияти муваффақиятига таъсири таҳлилига бағишланган. Касбий муваффақиятни тушунишда турли ёндашувлар таҳлил қилиниб, асосий омил сифатида ижтимоий фаол фуқаролик компетентлиги қаралади. Талабаларнинг ижтимоий фаол фуқаролик компетентлигининг таркибий қисмларини шакллантиришга, уларнинг қадриятларни англаш ва муваффақиятга эришиш учун мотивация сифатида дарсдан ташқари ишларнинг таъсирини ўрганиш асосида, ижтимоий фаол фуқаролик компетентлигини шакллантиришга таъсири ҳақида хулоса чиқарилади.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена анализу влияние социально активной гражданской компетентности, формируемой у студентов, на успешность будущей профессиональной деятельности выпускников. Анализируются различные подходы к пониманию профессиональной успешности, в качестве основного фактора рассматривается социально активная гражданская компетентность. На основе изучения влияния внеучебной деятельности на формирование таких составляющих социально активной гражданской компетентности студентов, как сознание своих ценностей и мотивации достижения успеха, сделан вывод о влиянии внеучебной деятельности на формирование социально активной гражданской компетентности.

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of the influence of socially active civic competence formed in students on the success of the future professional activity of graduates. Various approaches to understanding professional success are analyzed, socially active civic competence is considered as the main factor. Based on the study of the influence of extracurricular activities on the formation of such components of socially active civic competence of students as the consciousness of their values and motivation for success, the conclusion is made about the influence of extracurricular activities on the formation of socially active civic competence.

КОМПЕТЕНТЛИК ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ ҲАРБИЙ ПЕДАГОГЛАР ФАОЛИЯТИДАГИ ЎРНИ

Г.Х.Жарылкасынова – катта ўқитувчи
Жамоат ҳавфсизлиги университети

Таянч сўзлар: инновация, Интернет-ресурс, интеграция, компетенция, компетентлик, касбий компетентлик, коммуникация, масофавий таълим.

Ключевые слова: инновация, Интернет-ресурс, интеграция, компетенция, компетентность, профессиональная компетентность, коммуникация, дистанционное обучение.

Key words: innovation, Internet resource, integration, competence, professional competence, creativity, linguistics, distance learning, pragmatics sociolinguistics.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2012 йил 10 декабрдаги “Чет тилларни ўрганиш тизимини янада

такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-1875-сонли қарорида мамлакатда чет тилларга